

preliminarno utvrđenih lokacija za izgradnju pojedinih energetske postrojenja (Dalmacija, Slavonija, Kutina—Novska).

Rezultati pokazuju da anketirani smatraju da je energetska politika kao komparativna oblast izmakla demokratskoj kontroli kolektivne volje, te da se njezin dosadašnji razvoj pokazao nedovoljno racionalnim. Isto tako, kod ispitanika (75—84%) postoji svijest da je dosadašnji razvoj elektroenergetske oblasti nedovoljno uvažavao ekološke kriterije zaštite stanovništva, naselja, prirode i kulture. U našoj energetskej situaciji anketirani daju prednost hidroenergetskom tipu energijske proizvodnje. Prema procjenama ispitanika (82%) najmanje utjecaja u okvirima elektroenergetske politike imali su sami građani i općine, dok se kao subjekti najvećeg utjecaja navode političari, država i elektroprivredne organizacije. Pozitivno su obilježeni i lakše se prihvaćaju klasični energetske sistemi, dok se stanovništvo rezolutno protivi približavanju nuklearnim rješenjima i odlagalištima radioaktivnog otpada kao strateškim civilizacijskim perspektivama. Gotovo bezrezervnu podršku (90%) anketiranog stanovništva dobila je izgradnja alternativnih energetske izvora (»meka« tehnologija) za koje se vjeruje da su ekonomski isplativi i s najmanjim stupnjem opasnosti za zdravlje stanovništva i prirodu. Izgradnja energetske postrojenja općenito se procjenjuje kao faktor koji ne donosi ličnu korist, već više korist na socijalnoj razini (turizam, ekonomija i tsl.), dok se eventualne štete potencijalne gradnje osjećaju na individualnoj razini.

Zaključno poglavlje, između ostalog, ukazuje na funkcionalne karakteristike korištenih socio-demografske nezavisne varijabli i njihovu značajnost u sociološkim istraživanjima ovog tipa.

Za jasniji pregled istraživačke koncepcije primjenjene u knjizi koja je pred nama izdvojimo na kraju njene osnovne doprinose.

Već smo napomenuli da ovaj izvještaj istraživačkog tima Zavoda za sociologiju, iako strukturiran na posebnom problemu energije, nudi širi konceptualni okvir artikuliran u litera-

turi kao rekonceptualizacija ekonomskog modela razvoja društva. Takav konceptualni okvir omogućuje autorima da probleme energije promatraju u svjetlu jedinstva socijalno-političke, tehnno-ekonomske i ekološke sfere u društvu.

Na teorijsko-metodološkom planu ovaj pristup pokazuje »transdisciplinarnost« kategorijalnog aparata kojim se transformiraju neki pojmovi ekonomske provenijencije (cijena, korist, investicija, rizik) i uvodi ih se u socijalno polje.

Nadalje, ono što se čini najvažnijim, u ocjeni kretanja razvojnih strategija društva (bilo energetske, bilo nekih drugih) ovaj tip istraživanja doprinosi sve većem poznavanju javnosti, kao onog tipa interesa koji se razlikuje od interesa države, političke partije i stručnjaka, tj. tradicionalnih sudionika u razvojnim odlučivanjima. Stoga, po našem mišljenju, istraživačka evidencija predočena unutar ove knjige predstavlja efikasan način dolaženja do teorijske zasnovanosti društvenih aspekata odnosa energije i ekologije.

Nenad Karajić

Zbornik radova (urednik Ivan Cifrić)

U SUSRET EKOLOŠKOM DRUŠTVU

Sociološko društvo Hrvatske, Zagreb, 1990, 207 str.

»U susret ekološkom društvu« je treći zbornik nastao kao rezultat rada na projektu »Ekološki aspekti društvenog razvoja«, a koji se provodi u Zavodu za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Prvi zbornik »Društvo i ekološka kriza« objavljen je 1988, a drugi 1989. pod naslovom »Ekološke dileme«. Iako su ovi zbornici (kao i radovi u njima) tematski nezavisni, ipak se preko njihove analize može pratiti postupno teorijsko napredovanje u okviru so-

cijalnoekološke problematike, kao i uključivanje razolikih aspekata u pristupu ekološkim problemima.

Sam zbornik (»U susret ekološkom društvu«) je, prema karakteru radova, podijeljen u dvije tematske cjeline, s tim da su radovi unutar pve cjeline obilježeni širim teorijskim horizontom, dok su u okviru druge više vezani za neke konkretne teme i sadržaje. Međutim, radovi u okviru pojedinih tematskih cjelina se mogu, isto tako, promatrati kao nezavisne teme, budući da ih objedinjuju neke općecivilizacijske smjernice unutar socijalnoekološke stvarnosti, što ističe i sam priređivač.

Prva tematska cjelina pod naslovom »Teorijski prostori« sastavljena je od radova Ozrena Žuneca, Blaženke Despot, Ognjena Čaldarovića i Ivana Cifrića.

O. Žunec analizira odnos između čovjeka (društva) i prirode na primjeru minojskog društva na Kreti, nastojeći utvrditi kako je minojski čovjek duhovno doživljavao prirodu, te kako su različiti prirodni činioci određivali povijest i ustrojstvo tog društva.

Ovaj rad nam govori o kontinuitetu postojanja ekološkog pitanja čak i u staro doba, ali s tim da su ekološki problemi u to doba bili sasvim drugačije naravi nego su danas, tj. da oni nisu proizlazili toliko iz čovjekova djelovanja na prirodu (jer tehnički sustav nije razvijen) nego iz prirodnih katastrofa koje su mogle imati nesagledive posljedice za samo društvo.

Problemu odnosa ekologije i tehnologije B. Despot pristupa na paradigmatomskom nivou, tj. da taj odnos pretpostavlja dvije paradigme: »staru paradigmu« — koja rješavanje problema industrijskog društva sagledava kroz samo to društvo i pripadajuću mu kulturu, te »novu paradigmu« — koja rješavanje problema industrijskog društva vidi u transcendiranju tog društva.

Zagovornici »stare paradigme« smatraju da nema alternative industrijskom društvu i da je ekološka perspektiva moguća samo u vidu novih, visokih tehnologija (eko-tehnologija). Time se samo promijenila spoznaja prirode od neograničenog prema ograničenom resursu,

odnosno resursi se sada troše manje iracionalno, ali ostaju i dalje svi oni problemi koji su posljedica trošenja tih resursa (razni otpadi i smeće). Ova paradigma ne rađa novu eko-etiku, niti novu spoznaju prirode. Zato je izlaz, smatra autorica, u transcendiranju rješenja koje nudi industrijsko društvo, odnosno u novoj paradigmi (čiji su nosioci novi društveni pokreti) i koju će obilježavati »obnova utopijskih energija«.

Govoreći o odnosu ekologije i tehnologije autorica ponavlja uvelike prihvaćeni stav da su racionalistička filozofija i mehanička priroda znanost reducirale prirodu na objekt promatranja, odnosno na sirovinu u tržišnoj proizvodnji.

O. Čaldarović razmatra sociološke aspekte odnosa energije i društva i nalazi da problemi energije nisu samo tehničko-tehnološki, već da imaju značajne društvene posljedice i da su društveno uvjetovani. U tom smislu autor uvodi u analizu kategorije socijalne cijene i socijalne koristi, čime se energetske strategije promatraju u njihovim socijalnim dimenzijama. Sve su prisutnija sociološka istraživanja reakcija stanovništva na tehnolojske i energetske promjene, jer konverzija energija ne znači samo zamjenu energetske izvora nego i promjenu stila života, odnosno promjenu društvenog života koji je počivao na ranijem energetskom sustavu.

U problematiziranju odnosa energije i društva autor izlaže i neke aspekte teorije rizika govoreći o kriterijima pomoću kojih je moguće mjeriti stupnjeve rizika u zavisnosti od uvođenja novih energija ili tehnologija. Autor primjećuje, s pravom, da se u suvremenom društvu pojedinac često nalazi u »rizičnim situacijama« u kojima nije moguć nikakav izbor ili mu dozvoljeni rizik određuju vanjski autoriteti i eksperti. Što je neka opasnost »prirodni-ja«, utoliko se doživljava manje hazardnom i obratno (to je i jedan od razloga zašto nuklearna energija izaziva najviše straha).

Autor također ističe problem neparticipiranja javnosti u procesima donošenja odluka o energetskoj perspektivi o budućnosti

i, prema nekima, ova razdvojenost između donošenja odluka i javne participacije će u budućnosti biti još veća zbog birokratiziranja upravljanja energetskim sustavima i identifikacije konkretnih ekonomski interesa sa općedruštvenim.

Na kraju su u radu predstavljeni rezultati istraživanja stavova o pojedinim tipovima energija, koji su pokazali da su ovi stavovi o energiji opći i stabilni. Kao najznačajnija nezavisna varijabla pokazao se stupanj obrazovanja, tj. da su obrazovaniji kritičniji i temeljitije prosuđuju informacije i odluke o bilo kojem tipu energije.

I. Cifrić ukazuje na različite aspekte kritike kvantitativnog rasta i smatra da je jedini izlaz iz sadašnje ekološke situacije u kojoj se našlo čovječanstvo u kvalitativnom ili diferenciranom rastu (koji znači smanjenje agresije prema prirodi i drugačiju strukturu rasta). U vezi s kvalitativnim rastom on analizira pojmove »životne kvalitete«, »kvalitete života« i »indikatora životne sredine«.

U drugom dijelu Cifrić iznosi neka razmišljanja vezana za rezultate istraživanja latentnih struktura u prostoru globalnih problema (stanovništvo, sirovine, hrana, štednja i potrošnja). Dobivene latentne dimenzije (kao hipotetički koncepti) postoje paralelno u svijesti ljudi i predstavljaju, u stvari, etape razvoja industrijski razvijenih zemalja. Ali je, isto tako, analiza latentnih dimenzija ukazala na prisutnost koncepta alternativnog društva (ekološkog društva), kao teorijske konstrukcije koja implicira drugačije vrednote od onih koje su svojstvene industrijskom društvu.

Autor je ispitujući odnos ispitanika prema budućnosti došao do hipoteze da postindustrijsko društvo pristupa rješavanju (odnosno nerješavanju) ekoloških problema na isti način kao i industrijsko, tj. da ekološke probleme nastoje riješiti ekspanzijom, ali sada ekspanzijom u sve-mir (budući da je Planeta već kolonizirana).

Drugom tematskom cjelinom (»Prostori djelovanja«) obuhvaćeni su radovi Vladimira Laya, Fedora Kritoveca, Ivana Rogića, Vere Turković i Vinke Uzelac.

U artikuliranju ekološke strategije, smatra V. Lay, potrebno je razmotriti ekološke djelatnosti i aktere, odnosno njihove orijentacije i prakse unutar privredne i društvene sfere. S tim da pod akterima misli na sve one koji sudjeluju ili bi mogli sudjelovati u rješavanju ekoloških problema.

Autor je mišljenja da u Hrvatskoj dominiraju neekološke i antieekološke orijentacije aktera. Prakse aktera u okviru institucionalnog sistema zaštite okoline ne odgovaraju sve većim ekološkim zahtjevima, pa su zato nužne promjene i inovacije, kako u okviru ekoloških orijentacija tako i praksi aktera.

F. Kritovac polazi od toga da je informiranje javnosti i komuniciranje u njoj o ekološkim problemima sastavni dio strategije zaštite i unapređenja okoline, pa u skladu s time analizira osnovne probleme vezane za normativno određenje javnog komuniciranja s obzirom na zaštitu okoline, diprinos sredstava javnog komuniciranja, neke razlike u pristupu prostornim i ekološkim pojavama, kao i promjene koje su potrebne radi uspostavljanja adekvatnog sistema informiranja i komuniciranja.

I. Rogić smatra da je dugoročno zapuštanje starih urbanih jezgara moguće objasniti razvojnim modelom kojeg on naziva, polazeći od L. Mumforda, paleoindustrijskom paradigmom. Za ovu je paradigmu svojstveno da ona promovira industriju u utopijsko sredstvo koje djeluje u pravcu zamišljene emancipacije. Paleoindustrija potrebuje radi razvojne preobrazbe »obilje praznog prostora za rukovanje i skladištenje«, a taj prostor može naći samo na periferiji. Time se stara jezgra nalazi izvan razvojne preobrazbe i umjesto prakse revitalizacije ovih jezgara susrećemo se sa njenim nadomjescima unutar paleoindustrijske paradigme.

Zaključak je autora: da bi se strategija revitalizacije stare jezgre oblikovala, njene pretpostavke moraju biti određene izvan paleoindustrijske paradigme.

Rezultati rada V. Turković na registriranju osnovnih ekoloških problema na području Zagreba pokazali su da je to: nepovoljno locirana industrija, preopterećen promet u sre-

dištu grada, zagađen zrak, problem vodoopskrbe, pročišćavanje otpadnih voda, gradskog otpada i čistoće grada, energetika i blizina NE »Krško«.

Autorica smatra da Zagreb nije u mogućnosti, zbog financijskih razloga, izgraditi potrebne sisteme za preradu štetnih tvari koje se ispuštaju u okolinu. Također, neće se moći primjenjivati potrebne mjere sanacije sve dotad dok se ne napravi popis zagađivača u Zagrebu, što je uvjet i za izradu razrađenog plana za zaštitu okoline u gradu.

V. Uzelac se bavi pitanjima odgoja i edukativnog sustava na različitim odgojno-obrazovnim stupnjevima s obzirom na zaštitu okoline. Ona misli da odgoj za zaštitu i unapređenje okoline mora biti osnova edukativnih sustava i sredstvo promjene dosadašnjeg shvaćanja prirode kao objekta. U tom smislu ona nastoji dati neke sadržajne i načelne prijedloge u pravcu uspješnosti takvog odgoja.

Zadaci pedagogije prema okolini mogli bi se odrediti kao: poticanje i razvoj odgoja za zaštitu okoline na svim stupnjevima, te oblikovanje cjelovitog pristupa problemima okoline.

Na kraju zbornika nalazi se i bibliografija objavljenih knjiga i članaka u domaćim časopisima (koju je napravio Tomislav Murati), a koja se nastavlja na bibliografiju objavljenu u zborniku »Ekološke dileme«.

Zoran Šućur

Markov, Ju. G.

SOCIJALNAJA EKOLOGIJA

Nauka, Novosibirsk, 1986, 172 str.

Ekologija je danas veoma značajna za ukupan razvoj društva, pa je i razumljiv veliki interes i aktualnost za istraživanje ekološke problematike u gotovo svim znanstvenim disciplinama. Iako su prirodne znanosti u početku

imale dominaciju u izučavanju i rasvjetljavanju tih problema, dosta se brzo uočilo da one ne mogu dati cjelovito objašnjenje nastanka, razvoja i mogućih rješenja. Neophodne su bile društvene znanosti: ekonomija, psihologija, sociologija... Samo interdisciplinarni pristup mogao je jamčiti cjelovitije rezultate istraživanja. Pojavom socijalne ekologije ta cjelovitost je dobila novu kvalitetu.

U knjizi autora Jurija Genadeviča Markova nalazimo pokušaj teorijske uspostave socijalne ekologije kao relevantne znanstvene discipline u izučavanju ekoloških problema današnje civilizacije. U knjizi se nastoji objasniti »mjesto socijalne ekologije u općem sistemu suvremenog naučnog znanja, posebno njezin nastanak i vezu s drugim naukama« i pokušava se pokazati »složeni karakter problema socijalne ekologije te analizirati putove i načine njihovog rješavanja«. (str. 2.)

Prvi dio Markove studije uvodna su razmatranja. Poglavljem »Čovjek i kruženje materije« autor oslikava ekološku svakidašnjicu našeg vremena, dok u drugom »Socijalna ekologija: preduvjeti nastanka« pokušava dati osnovne postulate nove znanstvene discipline. Treće i četvrto poglavlje (»O nekim posebnostima uspostave socijalne ekologije kao nauke« i »Na putu k uspostavi harmonije između čovjeka i prirode«) autorova su nastojanja da se socijalna ekologija shvati kao teorija formiranja i funkcioniranja noosfere.

Najveći značaj za cjelokupni život na ovoj planeti, prema autoru, leži u održavanju nesmetanog kruženja materije. On ističe: »da uvjeti za evoluciju života na zemlji budu što povoljniji, potreban je što savršeniji sistem kruženja materije« (str. 18.) koji se ostvaruje što manjim gubljenjem pojedinih elemenata iz tog procesa. Ljudsko društvo tu se nameće kao prepreka, jer ono je do sada takav sistem koji osigurava uvjete svoga postojanja baš zahvaljujući konstantnoj promjeni i proširenju spektra apsorbirajućih resursa iz prirodne sredine pomoću rada. Analizu društva autor provodi kao analizu »socijalnog metabolizma« smatrajući ga proizvodom biosfere.